

Posudek oponenta habilitační práce

Masarykova univerzita	Fakulta sociálních studií
Fakulta	Sociální psychologie
Obor řízení	
Uchazeč	PhDr. Bc. Iva Poláčková Šolcová, Ph.D.
Pracoviště uchazeče	Psychologický ústav AV ČR; Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze; Cyrilometodějská teologická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci
Habilitační práce (název)	<i>Emoce v kontextu sociálních a biologických determinant</i>
Oponent	Doc. PhDr. Karel Hnilica, CSc.
Pracoviště oponenta	Pražská vysoká škola psychosociálních studií

OPONENTSKÝ POSUDEK

Iva Poláčková Šolcová: Emoce v kontextu sociálních a biologických determinant.

Jádro habilitačního spisu představuje šest prací, které vyšly jako časopisecké články v průběhu posledních pěti let; nejstarší článek je z roku 2013, poslední z roku 2017. Všechny články vyšly v impaktovaných časopisech a u všech článků je dr. Poláčková Šolcová uvedena jako první autor. Jako celek představují články výsek z výzkumného programu věnovaného studiu emocí.

V posudku uvádím nejprve stručné shrnutí článku. V některých případech připojuji otázku do diskuse.

První článek (*Příspěvek k teorii afektivních procesů* z roku 2015; ve spolupráci s Radkem Trnkou) je věnován klasifikaci jevů, které autoři označují jako „afektivní“. Autoři v této studii plédují ve prospěch opuštění učebnicové terminologie ve prospěch terminologie nové, která je více v souladu s moderním bádáním v oblasti afektů, emocí a nálad. Vyhrazují se především proti pojetí „afektu“ coby intenzivní krátkodobé emoce.

Autoři se snaží najít společné prvky v pracích teoretiků, kteří se v přístupu ke zkoumání **afektů** i v jejich výkladu někdy významně liší (jako jsou například Russell, Lazarus, Tomkins a Shweder). Opírají se přitom zejména o práce J. Russella. Dospívají k názoru, že lze rozlišit tři kategorie afektivních jevů, jimiž jsou afekty, emoce a nálady. Zjednodušeně lze říct, že afekty pokládají za jevy, které jsou jednoduché, v principu přístupné uvědomění (nezávisle na intenzitě a časovém určení) a jimž na vědomé úrovni odpovídají pocity. Afekty nejsou determinované vnějšími ani vnitřními podněty a nejsou „intencionální“, jednotlivé afekty jsou momenty v proudu afektivního prožívání. Jejich dimenzionalita je předmětem diskusí a autoři se nepřiklánějí k žádnému řešení. Funkce afektu je podle jejich soudu především evaluační. U **emocí** rozlišují minimálně tři stránky: afekt (coby subjektivní prožitek), fyziologickou reakci a expresivní chování. Na rozdíl od afektů jsou emoce vždy determinované, a to zvnějšku. V tom se emoce odlišují od **nálad**, které jsou determinovány zevnitř. I zde se autoři snaží najít společné prvky v různých teoriích.

Článek jako celek je veden snahou o prosazení pojmosloví, které by umožnilo českým autorům být v souladu s pracemi zahraničních, zejména anglicky píšících autorů. Nezastírá přitom, že se v angličtině pod stejnými termíny nezřídka skrývají odlišné významy. Některé problémy článek otevírá, ale neřeší. **Jakým výrazem by měli například nahradit čeští autoři slovo *afekt* (ve smyslu „udeřil někoho v afektu“)?**

Druhý článek (*Fyziologické a sociokulturní souvislosti vývoje regulace emocí* z roku 2016; ve spolupráci s Evou Richterovou) je věnován otázce vnitřních a vnějších faktorů souvisejících s regulací emocí. Jde opět o přehledovou studii. Autorky v ní navazují na vícestránkové pojetí

emocí a snaží se ukázat, že se regulace pojí s každou z těchto odlišných stránek. Zaměřují se na fyziologickou komponentu, na kognitivní komponentu a na kulturní faktory, které se podílejí na selekci některých emocí. Regulace emocí je podle těchto autorek procesem, který je vázaný na fyziologické procesy. Tyto procesy mohou v procesu zrání podléhat změnám (reaktivita, afektivní vyladění). S procesy zrání souvisí i vývoj kognitivních kompetencí jedince, jejichž úroveň se rovněž zrcadlí v regulaci emocí. Kromě toho se autorky domnívají, že každá kultura facilite prožívání a expresi těch emocí, jejichž prožitek a projev se v průběhu historie ukázaly jako výhodné a žádoucí a zvyšovaly šanci jedince a komunity na přežití. Emoce jsou přeprogramovanými reakcemi na vnější podněty, které se mění v průběhu ontogeneze a které – díky selekci – varíují mezi různými kulturami. Na každé z těchto tří úrovní je lze regulovat.

Darwinovská hypotéza o selekci emocí „přírodním výběrem“ je na první pohled svůdná. Může však autorka uvést některé emoce, které tímto způsobem „vymřely“?

Ve třetím článku (*Pravidla projevu primárních emocí v sociálních interakcích* z roku 2013; ve spolupráci s Davidem Matsumoto) autorka informuje o dotazníkovém šetření, které bylo zaměřeno na zkoumání regulace či projevu tzv. primárních emocí. Jde o informaci o šetření, které bylo realizováno se souborem 100 studentů pražských VŠ. V dotazníku respondenti uvádějí, *jak by se měli zachovat*, prožívají-li jednu z uvedených *sedmi emocí* v různých situacích. Na projev každé *jednotlivé emoce* je zaměřeno více než 40 otázek. Například: Jak bych se měl/a zachovat, cítím-li pohrdání v přítomnosti mého přítele v situaci v soukromí, nebo ve společnosti. Jak bych se měl/a zachovat, cítím-li pohrdání v přítomnosti mé přítelkyně v soukromí, nebo ve společnosti atp. Celkem tak respondent vyplní více než 290 položek. Výsledky jsou uvedeny v tabulkách, občas je připojen statistický test. Zjištění nejsou po obsahové stránce nijak překvapivá (víme, že bychom měli být otevřenější ve svých projevech prosociálních emocí, zdrženlivější v projevech antisociálních emocí), dobře však dokumentují hlavní myšlenku autorů, podle níž víme, že bychom se při vyjadřování různých emocí měli řídit různými pravidly.

Otázkou je, jak se tyto normy vyvíjejí a jaký vliv mají tlaky na jejich dodržování na projev emocí v různých kulturách. A především: podléhají selekci emoce, nebo tyto normy?

Ve čtvrtém článku (*Jsou opravdu Slováci „emočnější“ než Češi? Sonda do emocionality českých a slovenských vysokoškoláků* z roku 2013; ve spolupráci s Peterem Tavelem a Peterem Kolarčíkem) autoři navazují myšlenkově na předchozí práce, rozšiřují však soubor proměnných o kulturu. „Být emočnější“ zde znamená projevovat častěji určité emoce. Podle hlavní hypotézy autorů se soubory českých a slovenských vysokoškoláků nebudou lišit ve frekvenci *prožívání* emocí, ale v jejich *projevu*: slovenští studenti budou emoce vyjadřovat otevřeněji studenti čeští. Tento rozdíl autoři vysvětlují rozdíly v aplikaci regulačních strategií. Výzkumu se zúčastnilo 107 českých a 144

slovenských vysokoškolských studentů, kteří uváděli do seznamu emocí valenci, četnost a preferovanou regulaci exprese emoce. Předběžné analýzy ukazují, že emoční valence a konotace jsou u obou souborů podobné. V souladu s hlavní hypotézou autorů slovenští respondenti uvedli častěji, že projevují emoce otevřeněji („Projevím přesně to, co cítím“) než respondenti čeští. Čeští respondenti uvedli častěji, že projev emocí regulují („Projevím méně, než cítím“).

V pátém článku (*Individuální a skupinové afektivní procesy posádky simulovaného letu na Mars: pozitivní afektivita jako cenný ukazatel změn ve vyladění posádky z roku 2014*; ve spolupráci s Alekem Lačevem a Ivou Šolcovou) se autoři věnují otázce prožívání a regulací emocí v podmínkách simulovaného letu na Mars. Soubor šesti mužů se zúčastnil simulovaného letu na Mars a společně pracoval, žil a prováděl různé experimenty po dobu 520 dní (= 17 měsíců). Tito muži vyplňovali jednou měsíčně dotazníky zjišťující jejich nálady a emoce (12 nálad a 20 emocí; například radost, smutek, hrdost, stud, úctu a vztek). Uváděli jednak frekvenci jejich prožívání během posledního týdne, jednak způsoby jejich exprese. Výsledky ukazují, že posádka tohoto fiktivního letu vykazovala především pozitivní emoce. Jednotliví členové však zpravidla uváděli, že během stejného časového intervalu prožívali odlišné emoce. Jedním ze základních pravidel bylo neprojevovat negativní a projevovat naopak pozitivní emoce.

V posledním, šestém článku (*Rozdíly v subjektivním prožívání a fyziologické odpovědi na emoční stimuly u mužů a u žen z roku 2017*; ve spolupráci s Alekem Lačevem) si autoři položili otázku, zda se od sebe muži a ženy liší v prožívání a ve fyziologické reakci na silné emocionální podněty. Probandům (N = 124) byly promítány například obrázky lidských mrtvol a znetvořených těl, nebo naopak šťastných dětí a roztomilých zvířátek. Úkolem probandů bylo tyto podněty hodnotit pomocí posuzovacích škál. Přitom byly měřeny jejich fyziologické reakce (obličejová elektromyografie, srdeční frekvence, kožní vodivost a kožní povrchová teplota). Výsledky ukazují, že ženy prožívají pozitivní i negativní podněty intenzivněji než muži, avšak jejich fyziologické reakce jsou takřka stejné.

Závěr: O kvalitě jednotlivých studií svědčí to, že každá z nich prošla recenzním řízením, v nichž je posuzovali kompetentní odborníci. Neméně důležité však podle mého soudu je, že jejich celek informuje o kvalitním výzkumném programu, který přináší nové poznatky.

Práce podle mého soudu splňuje požadavky, které jsou standardně kladené na habilitační práce v oboru sociální psychologie na MU, a **doporučuji ji proto přijmout k habilitačnímu řízení.**

24. 1. 2018

doc. dr. Karel Hnilica